

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ

Виявлено значну увагу економістів до таких інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, як податки, трансферти, державні видатки, які в сучасному розумінні розглядаються як елементи бюджетного механізму на основі наукового аналізу теорій і концепцій, сформованих фінансовими школами.

Метою дослідження є наукове обґрунтування формування та функціонування бюджетного механізму, визначення його складу та властивостей як системи, а предметом – теоретичні та методологічні засади формування і функціонування бюджетного механізму в контексті його впливу на соціально-економічний розвиток.

Критично проаналізовано підходи вітчизняних і зарубіжних науковців до дефініції “бюджетний механізм”.

Зазначено, що розглядаючи бюджетний механізм в системі державного регулювання економіки з позиції його ролі у процесі розподілу ВВП, запропоновано вважати його відображенням практичної реалізації функцій бюджету та засобом безпосереднього впливу органів державної влади і місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси з метою забезпечення макроекономічної стабільності та покращення суспільного добробуту.

Вказано, що на основі застосування системного підходу до дослідження бюджетного механізму виокремлено його складові та рекомендовано трактувати як сукупність згрупованих у підсистеми фінансових методів, форм, інструментів, важелів, у результаті впливу яких на розподільчі відносини, пов’язані з формуванням і використанням бюджетних коштів, відбуваються кількісні та якісні зміни соціально-економічних явищ і процесів як рушійної сили соціально-економічного розвитку та забезпечується реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на розв’язання проблем, які при цьому виникають.

З’ясовано, що під структурою бюджетного механізму як системи доцільно розуміти сукупність його компонентів (підсистем – механізму формування бюджетних коштів і механізму використання бюджетних коштів та елементів – фінансових методів, форм, інструментів, важелів) та необхідних для досягнення цілей функціонування зазначеного механізму зв’язків між ними.

Виділено та охарактеризовано основні властивості бюджетного механізму як системи: ієрархічність, емерджентність, цілеспрямованість, цілісність, альтернативність шляхів функціонування і розвитку, синергетичний ефект, функціональність.

Обґрунтовано, що формування та функціонування бюджетного механізму неможливе без правового, інформаційного та організаційного забезпечення.

Ключові слова: *бюджетний механізм; методи, форми, інструменти, важелі бюджетного механізму; структура механізму; підсистеми, елементи, властивості бюджетного механізму.*

JEL: H69, H70, H72, P43

Постановка проблеми. Детермінантою стійкого економічного зростання та покращення суспільного добробуту є вибір оптимальних пропорцій розподілу ВВП за допомогою фінансових методів, форм, інструментів та важелів бюджетного механізму.

Сучасна бюджетна політика держави не повною мірою відповідає вимогам часу. Проявом її неефективності є значний рівень ухилення від сплати податків, що призводить до зростання тінізації національної економіки, перманентного збільшення обсягу бюджетного дефіциту, державного боргу, суттєвого зменшення реальних доходів населення, поширення бідності серед працюючого населення, невідповідності розмірів соціальних стандартів і гарантій реаліям життя, зниження якості та доступності суспільних послуг, незначного обсягу бюджетного інвестування, неефективного витрачання бюджетних коштів, зниження бюджетної дисципліни серед розпорядників бюджетних коштів, значного рівня централізації ВВП до державного бюджету, до зростання залежності органів місцевого самоврядування від отримуваних трансфертів від органів державної влади тощо. Отже, питання формування бюджетного механізму, здатного успішно розв'язувати проблеми, які виникають на різних етапах соціально-економічного розвитку, не втрачає своєї актуальності та потребує обґрунтування наукового підходу до його економічної інтерпретації, структуризації та ідентифікації складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний теоретичний і практичний внесок у дослідження економічного змісту та засад функціонування економічного механізму та бюджетного механізму зокрема зробили такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як: Дж. Б'юкенен (Buchanan J.), О. Василик [6], М. Гаретовський (Гаретовский Н.) [7], А. Вагнер (Vagner A.), В. Дем'янишин [8–11], І. Запатріна, О. Кириленко [18], М. Крупка [14], Л. Лисяк [15], І. Луніна, В. Опарін [5], К. Павлюк [6], Ю. Пасічник, Ш. Ріст (RistCh.) [2], Дж. Стігліц (Stiglitz J.) [3], В. Федосов [5, 17–18], І. Чугунов, С. Юрій [17–18] та ін. Проте реформування бюджетних відносин та зумовлені зазначеним процесом перманентні зміни в їх організації вимагають посиленої уваги і наукового обґрунтування засад функціонування бюджетного механізму, його складу в контексті посилення впливу на соціально-економічний розвиток держави. Необхідність розв'язання окреслених проблем зумовило вибір теми дослідження та її актуальність.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних і методологічних засад формування і функціонування бюджетного механізму та вироблення авторського підходу до його трактування.

Виклад основного матеріалу. Використання бюджету як інструменту державного регулювання соціально-економічного розвитку пов'язане з практичним застосуванням методів, форм, інструментів та важелів бюджетного механізму.

В. Дем'янишин, досліджуючи роль бюджетного механізму у моделюванні практичної

орієнтації бюджетної доктрини, зазначив, що "...бюджетна політика держави, її стратегія і тактика реалізуються за допомогою бюджетного механізму. Від ефективності функціонування цього механізму, оптимальної взаємодії всіх його складових залежить динаміка соціально-економічного розвитку країни. Отже, питання, пов'язані з формуванням бюджетного механізму, практичною реалізацією його методів, форм, важелів та інструментів, є одними з найважливіших у фінансовій теорії та практиці"[11, с. 56].

Формування та функціонування бюджетного механізму досліджується вітчизняними науковцями фрагментарно, а тому теорія бюджетного механізму у сучасній економічній літературі не набула належного розвитку і дуже часто термін "бюджетний механізм" ототожнюють із фінансовим механізмом, що, на нашу думку, є неправильним.

З метою з'ясування економічної сутності поняття "бюджетний механізм" розглянемо походження слова "механізм", яке використовується для опису різних явищ і процесів економістами, юристами, політологами, філологами, психологами, фахівцями з державного управління та ін.

Механізм (*mechane*) у перекладі із грецької мови означає "машина". Попри значну увагу науковців та практиків до зазначеного поняття відсутній консенсус стосовно змістовного наповнення терміну "механізм".

Американський економіст Дж. Стігліц вважає, що поняття "механізм" характеризує можливість руху, отримання ефекту шляхом реалізації сукупності станів і процесів, із яких складається будь-яке явище, або завдяки функціонуванню системи, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності чи процесу [3].

У "Словнику української мови" (1970–1980 рр.) механізм розглядають як пристрій, що передає або перетворює рух; внутрішню будову, систему чого-небудь; сукупність станів і процесів, з яких складається певне ... явище [16, с. 695].

Автори "Економічної енциклопедії" пропонують такі дефініції механізму: 1) система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності; 2) внутрішній пристрій машини, устаткування тощо – система певних ланок, елементів, що приводить їх у дію [12, с. 355].

Російський економіст М. Гаретовський розглядає механізм як "...організовану або впорядковану систему взаємодії економічних явищ (елементів) на основі сукупності інституційних налаштувань, які забезпечують досягнення поставлених цілей функціонування і розвитку системи загалом" [7].

На наш погляд, під механізмом доцільно розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів, систему, спосіб, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності чи процесу, у результаті чого одержується певний ефект.

Глибше зрозуміти роль бюджетного механізму у соціально-економічному розвитку держави допомагає загальна теорія механізмів, започаткована французькими економістами Ш. Рістом, А. Шеклі [15, с. 170] та ін. Саме Ш. Ріст у кінці ХХ ст. ввів у економічну науку поняття "економічний механізм" [2].

Поряд з теорією механізмів для розуміння тенденцій розвитку та протиріч, що проявляються у функціонуванні бюджетних відносин, важливим є узагальнення теоретичних положень бюджету у нерозривному зв'язку з функціями держави, запропоноване представниками різних напрямів економічної думки в ретроспективі.

Розвиток теорії бюджету динамічно пов'язаний із загальними законами руху суспільного процесу й економіки, а сама вона завжди становила невід'ємну частину основної економічної доктрини, яка визначалася конкретними історичними умовами розвитку, а також не в останню чергу завданнями й інтересами правлячого класу [18, с. 588].

Аналізуючи праці таких авторитетів західної фінансової науки, як Антуан Монкретьєн, Франсуа Кене, Анн Робер Жак Тюрго, Вільям Петті, Адам Сміт, Давід Рікардо, Адольф Вагнер, Джон Мейнард Кейнс, Річард Кан, Рой Форбс Харрод, Елвін Хансен, Річард Хікс, Ерік Ліндаль, Гуннар Мюрдаль, Бертіл Олін, Уолтер Хеллер, Пол Ентоні Самуельсон, Альфред Маршалл, Артур Сесіль Пігу, Джеймс Б'юкенен, Вільфредо Парето, Йозеф Шумпетер, Річард Масгрейв, Мілтон Фрідмен, Шарль Бланкарт, присвячені проблемам державних фінансів, констатуємо беззаперечний взаємозв'язок бюджету з елементами економічної системи та трансформацію його впливу на суспільні процеси залежно від ролі держави у забезпеченні макроекономічної стабільності. Еволюція фінансових шкіл та сформованих ними теорій і концепцій супроводжується незмінною увагою економістів до таких інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, як податки, трансферти, державні видатки, що в сучасному розумінні розглядаються як елементи бюджетного механізму. Враховуючи суперечливість поглядів науковців на окреслену проблематику та відсутність чіткої та науково обґрунтованої концепції функціонування бюджетного механізму, що призводить до неефективного розв'язання багатьох соціально-економічних проблем, актуальним залишається формування наукових засад розвитку сучасного бюджетного механізму.

Характеризуючи теоретичні та практичні засади бюджетного механізму, зазначимо, що він є складовою фінансового механізму, має багато з ним спільних рис. Здебільшого вітчизняні та зарубіжні економісти [3; 5–20] розглядають бюджетний механізм з різних аспектів як:

- сукупність видів, форм, способів, засобів організації бюджетних відносин, які застосовує держава;
- сукупність елементів, форм, методів, важелів та інструментів формування й використання бюджетних коштів;
- зовнішню оболонку бюджету та практичну модель реалізації бюджетної політики держави;
- сукупність засобів, методів державного регулювання соціально-економічного розвитку держави.

Наприклад, М. Гаретовський під бюджетним механізмом розуміє сукупність конкретних форм бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів державою [7, с. 310].

С. Булгакова, Л. Єрмошенко трактують бюджетний механізм як сукупність способів організації бюджетних відносин, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку [19, с. 100].

На противагу зазначеним науковим підходам Я. Цимбаленко визначає бюджетний механізм як сукупність засобів, що використовує держава з метою організації бюджетних відносин та забезпечення належних умов соціально-економічного розвитку [20].

На думку Л. Лисяк, бюджетний механізм, з одного боку, опосередковує сукупність організаційно-фінансових, правових відносин, що складаються в процесі реального руху бюджетних і позабюджетних потоків (їх планування, організації, регулювання і контролю).

З іншого боку, – це комплекс конкретних дій органів управління бюджетною системою і бюджетним процесом із застосуванням фінансових інструментів, важелів, стимулів, санкцій, методичних прийомів і техніки бюджетного планування, організації, регулювання і контролю [15, с. 178].

М. Крупка трактує бюджетний механізм як сукупність форм, методів, важелів та інструментів використання державного бюджету і впливу на соціально-економічний розвиток [14, с. 212].

О. Василик, К. Павлюк вбачають у бюджетному механізмі практичне використання бюджету для здійснення фінансової політики в державі [6, с. 44].

Досліджуючи бюджетний механізм у складі бюджетної доктрини держави та як основний інструмент її практичної реалізації, В. Дем'янишин пропонує розглядати бюджетний механізм як:

- сукупність видів бюджетних відносин, гармонізацію їх послідовності та взаємозв'язку у процесі формування і використання централізованого фонду грошових коштів держави [10, с. 80], виходячи із сутності бюджету як об'єктивної економічної категорії;

- сукупність конкретних методів, форм, важелів, інструментів, стимулів та санкцій, котрі забезпечують мобілізацію і використання коштів бюджету держави [8, с. 6], трактуючи бюджет за змістом;

- сукупність адекватних способів та прийомів наповнення доходів, розподілу і спрямування видатків основного фінансового плану держави [9, с. 242], розглядаючи бюджет за формою;

- поєднання організаційних та методологічних положень і засобів, які забезпечують функціонування бюджетної системи країни, а також специфічних підходів, за допомогою яких держава створює умови та забезпечує функціонування бюджетних відносин на державному, регіональному і місцевому рівнях, тобто безпосередньо в кожній ланці бюджетної системи, трактуючи бюджет за організаційною побудовою;

- сукупність законодавчих та нормативних положень, які регулюють бюджетні відносини у суспільстві [11, с. 58], вивчаючи бюджет за правовою ознакою.

Запропонований науковцем підхід дає змогу сформулювати теоретичні підвалини бюджетного механізму, змодельовати його оптимальну структуру, на основі чого розробити практичні рекомендації стосовно забезпечення ефективного функціонування цього механізму з урахуванням конкретної економічної ситуації та завдань, які ставить перед собою суспільство на конкретному історичному етапі розвитку.

Високо оцінюючи вклад українських та зарубіжних вчених у розвиток фінансової науки, все ж вважаємо за доцільне акцентувати увагу на окремих дискусійних моментах у визначеннях бюджетного механізму.

Враховуючи те, що за допомогою бюджетного механізму здійснюється вплив бюджету як інструменту державного регулювання на соціально-економічні процеси, ми не можемо погодитися із його трактуванням як сукупності бюджетних відносин, оскільки регулювання розподілу ВВП, а в окремих випадках і частини національного багатства (первинний розподіл, перерозподіл, вторинний розподіл), відбувається за допомогою практичного застосування фінансових методів, форм, інструментів та важелів зазначеного механізму відповідно до основних положень бюджетної політики. Частина розподільчих відносин, пов'язана з формуванням і використанням основного централізованого фонду грошових

коштів держави, називається бюджетними відносинами [18, с. 153], а їх сукупність характеризує бюджет як економічну категорію і формує її економічний зміст [17, с. 235].

Формуючи склад бюджетного механізму, держава визначає як за його допомогою буде розподілено ВВП (як будуть організовані розподільчі відносини) та як вплинуть результати розподілу (вектори впливу) на суспільне виробництво, сукупний попит і пропозицію, нагромадження і споживання. Отже, з метою уникнення ототожнення понять “бюджет” і “бюджетний механізм” у даному дослідженні зміст категорії “бюджет” визначаємо як сукупність бюджетних відносин, а ведучи мову про бюджетний механізм маємо на увазі засіб організації розподільчих відносин, пов’язаних з формуванням і використанням бюджетних коштів.

Дискусійним вважаємо і визначення бюджетного механізму як сукупності правових положень, які регулюють бюджетні відносини у суспільстві. Така дефініція у більшій мірі відповідає поняттю “бюджетне законодавство”, яке, в свою чергу, є інститутом галузі фінансового права і, враховуючи, імперативний характер бюджетних відносин, може бути однією із систем забезпечення бюджетного механізму.

Отже, зважаючи на багатогранність похідного від економічної категорії “бюджет” поняття “бюджетний механізм”, його трактування залежатиме від основної мети наукового дослідження.

Розглядаючи бюджетний механізм в системі державного регулювання економіки з позиції його ролі у процесі розподілу ВВП, вважаємо його відображенням практичної реалізації функцій бюджету та засобом безпосереднього впливу органів державної влади і місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси з метою забезпечення макроекономічної стабільності та покращення суспільного добробуту.

Використовуючи системний підхід до дослідження бюджетного механізму, візуалізуємо його як сукупність взаємопов’язаних складових (рис. 1). На думку засновника теорії систем Л. фон Берталанфі, система – це комплекс елементів, що взаємодіють; сукупність елементів, що знаходяться в певних відносинах один з одним та з середовищем [1].

Досліджуючи механізм в онтологічному аспекті (з позиції сукупності взаємопов’язаних і взаємодіючих компонентів, які його формують), пропонуємо бюджетний механізм трактувати як сукупність згрупованих у підсистемі фінансових методів, форм, інструментів, важелів, у результаті впливу яких на розподільчі відносини, пов’язані з формуванням і використанням бюджетних коштів, відбуваються кількісні та якісні зміни соціально-економічних явищ і процесів як рушійної сили соціально-економічного розвитку та забезпечується реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на розв’язання проблем, які при цьому виникають.

Під структурою бюджетного механізму як системи доцільно розуміти сукупність його компонентів (підсистем – механізму формування бюджетних коштів і механізму використання бюджетних коштів та елементів – фінансових методів, форм, інструментів, важелів) та необхідних і достатніх для досягнення цілей функціонування зазначеного механізму зв’язків між ними.

До основних властивостей бюджетного механізму як системи доцільно віднести:

1. Ієрархічність – бюджетний механізм може бути розглянутий як складова системи вищого порядку – фінансового механізму держави, а його підсистеми – механізм формування бюджетних коштів і механізм використання бюджетних коштів, є системами нижчого рівня.

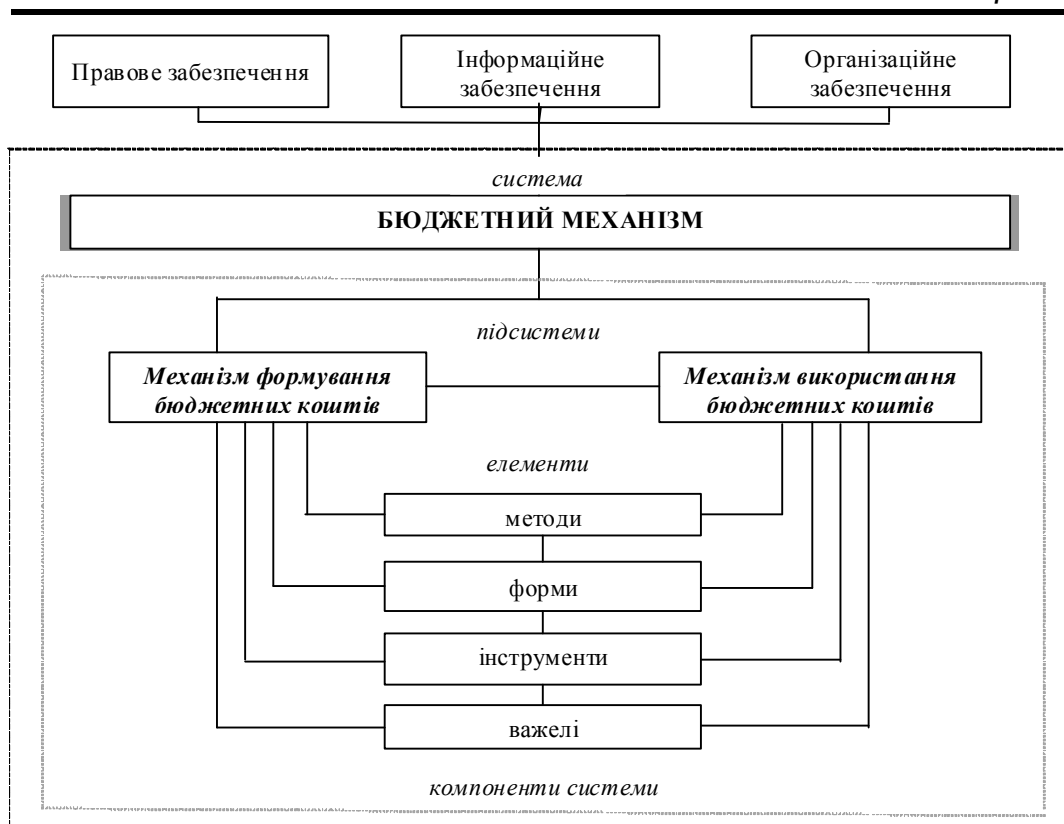

Рис. 1. Модель бюджетного механізму (системний підхід)

Джерело. Складено автором.

2. Емерджентність – сукупне функціонування взаємозв’язаних компонентів бюджетного механізму породжує якісно нові його функціональні властивості, які не властиві його елементам у разі їх самостійного застосування. Наприклад, самостійне застосування будь-якого важелю бюджетного механізму неможливе без практичного використання відповідних фінансових інструменту, форми та методу зазначеного механізму.

3. Цілеспрямованість – функціонування бюджетного механізму підпорядковане певній цілі – покращення суспільного добробуту.

4. Цілісність – зміна будь-якого компоненту бюджетного механізму впливає на інші компоненти і на дію зазначеного механізму загалом, і навпаки, зміни у функціонуванні механізму як системи відображаються на його підсистемах і елементах.

5. Альтернативність шляхів функціонування і розвитку – вплив бюджетного механізму на соціально-економічний розвиток держави може бути або стимулюючий, або стримуючий залежно від обраних елементів відповідно до пріоритетів бюджетної політики.

6. Синергетичний ефект – ефект, який виникає тоді, коли властивості бюджетного механізму як системи у процесі взаємодії його компонентів переважають просту суму властивостей окремих його елементів, тобто це додатковий ефект, який виникає як перевищення ефекту дії системи над сумою ефектів індивідуальної дії її елементів.

Наприклад, одночасно змінюючи такі інструменти бюджетного механізму, як податки і видатки завдяки ефекту мультиплікатора, можна вагомніше вплинути на обсяг ВВП, ніж здійснюючи такі зміни послідовно чи фрагментарно.

7. Функціональність – всі елементи бюджетного механізму діють і взаємодіють у межах свого функціонального призначення.

Формування та функціонування бюджетного механізму неможливе без правового, інформаційного та організаційного забезпечення.

Під правовим забезпеченням розуміємо сукупність прийнятих органами державної влади та місцевого самоврядування правових актів, які регламентують бюджетні відносини (Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, закони про Державний бюджет України на відповідний рік, закони та інші правові акти, які регламентують порядок складання, розгляду, затвердження, виконання, звітування про виконання бюджетів різних рівнів, здійснення бюджетного контролю тощо). Діапазон застосування фінансових методів, форм, інструментів, важелів бюджетного механізму обмежений бюджетним законодавством. Трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність постійного перегляду і удосконалення законодавчих та інших правових актів.

Інформаційне забезпечення – сукупність форм документів, в яких відображається інформація (показники, методика їх розрахунку тощо) щодо стану соціально-економічного розвитку держави, її діяльності, формування і використання бюджетних коштів та ін.

Наявність необхідної інформації, з одного боку, дає змогу кількісно виміряти, а з іншого, – якісно оцінити показники, що характеризують розподільчі процеси у суспільстві та використати отримані результати в управлінні соціально-економічним розвитком держави. Саме за допомогою економічної інформації можна відобразити соціально-економічні явища, що відбуваються у державі, спрогнозувати найважливіші завдання у всіх сферах її діяльності, включаючи й бюджетну, сформулювати основні засади бюджетної політики [9, с. 211].

Одним із найважливіших документів, положення якого повинні безумовно враховуватися при виборі фінансових методів, форм, інструментів, важелів бюджетного механізму, є щорічні послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. На цьому акцентують увагу Л. Бабич та І. Плужнікова, зазначаючи, що "... щорічні послання Президента України до Верховної Ради України слід розглядати як концептуальну основу формування бюджетної політики держави на відповідний період" [13, с. 66]. У цих посланнях відображаються імперативи національної безпеки, загальні напрями внутрішньої та зовнішньої політики, визначаються найважливіші проблеми макроекономічного розвитку країни, які охоплюють фінансову (а у її складі бюджету), соціальну, економічну, зовнішньоекономічну, політичну та інші сфери життєдіяльності держави, що мають пряме відношення до формування бюджетної політики. Крім того, відповідно до п. 1 ст. 33 Бюджетного кодексу України, Міністерство фінансів України на основі визначених пріоритетів бюджетної політики у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України розробляє проект Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період [4].

Під організаційним забезпеченням бюджетного механізму розуміємо систему органів державної влади та місцевого самоврядування, до повноважень яких належить розробка і прийняття рішень щодо управління бюджетними потоками, бюджетними ресурсами, організації діяльності держави тощо.

Висновки. У процесі реалізації бюджетної політики держави ключову роль у регулюванні об'єктивно існуючих бюджетних відносин відіграє бюджетний механізм. Відсутність науково обґрунтованої концепції функціонування бюджетного механізму призводить до неефективного розв'язання багатьох соціально-економічних проблем та потребує формування наукових засад розвитку сучасного бюджетного механізму.

Бюджетний механізм є відображенням практичної реалізації функцій бюджету та засобом безпосереднього впливу органів державної влади і місцевого самоврядування на соціально-економічні процеси з метою забезпечення макроекономічної стабільності та покращення суспільного добробуту.

Використання системного підходу до дослідження бюджетного механізму дало підстави трактувати його як сукупність згрупованих у підсистеми фінансових методів, форм, інструментів, важелів, у результаті впливу яких на розподільчі відносини, пов'язані з формуванням і використанням бюджетних коштів, відбуваються кількісні та якісні зміни соціально-економічних явищ і процесів як рушійної сили соціально-економічного розвитку та забезпечується реалізація засад бюджетної політики, спрямованої на розв'язання проблем, які при цьому виникають.

Розкриття концептуальних засад бюджетного механізму зумовило необхідність визначення таких передумов його формування та функціонування, як правове, інформаційне, організаційне забезпечення, та основних властивостей: ієрархічність, емерджентність, цілеспрямованість, цілісність, альтернативність шляхів функціонування і розвитку, синергетичний ефект, функціональність.

Перспективи подальших досліджень. В умовах трансформації бюджетних відносин предметом подальших наукових пошуків буде обґрунтування підходів до структуризації бюджетного механізму, ідентифікації його елементів та взаємозв'язку між ними.

Список використаних джерел

1. Bertalanffy L. *General System Theory: Foundations, Development, Applications* / Bertalanffy L. – New York, 1968. – 289 p.
2. Rist Ch. *Précis des mécanismes économiques élémentaires* / Rist Ch. – 2nd ed. – Paris : Recueil Sirey, 1947. – 378 s.
3. Stiglitz J. *Report Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis* / Stiglitz J.; пер. с англ. Ю. М. Юмашев. – М. : Международные отношения, 2010. – 328 с.
4. Бюджетний кодекс України : Закон України № 2456–VI від 08.07.2010р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
5. Бюджетний менеджмент : підруч. / Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. [та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.
6. Василик О. Д. Бюджетна система України : підруч. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 544 с.
7. Гаретовский Н. В. *Финансы социалистического общества : учеб. пособ.* / Н. В. Гаретовский. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 310 с.
8. Дем'янишин В. Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів / В. Г. Дем'янишин // *Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць.* – 2007. – Вип. 11 (78). – С. 3–11.

9. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : моногр. / В. Г. Дем'янишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 496 с.
10. Дем'янишин В. Концептуальні засади бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави / В. Дем'янишин, З. Лободіна // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2017. – Вип. 1 (83). – С. 77–88.
11. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетного механізму держави / В. Дем'янишин // Вісник КНТЕУ. – 2008. – №1. – С. 56–67.
12. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний [та ін.]. – К. : Вид. центр "Академія". – Т. 2. – 2001. – 848 с.
13. Засади формування бюджетної політики держави : наук. моногр. / М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Плужніков, Л. М. Бабич, А. М. Соколовська, Ю. В. Чередниченко ; за наук. ред. д. е. н., проф. М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
14. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: моногр. / М. І. Крупка. – Львів : Видавн. центр Львівського національного ун-ту ім. Івана Франка, 2001. – 607 с.
15. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: моногр. / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
16. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 695 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/mekhanizm>.
17. Теорія фінансів: підруч. / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учб. літ-ри, 2010. – 576 с.
18. Фінанси: підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – [2-ге вид.], переробл. і доповн. – К. : Знання, 2012. – 687 с.
19. Формування і функціонування бюджетної системи України: моногр. / С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко [та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К. : Книга, 2003. – 344 с.
20. Цимбаленко Я. В. Шляхи реформування міжбюджетних відносин в Україні / Цимбаленко Я. В. // Держава та регіони. – 2010. – № 1. – С. 121–126. – (Серія: Державне управління).

References

1. Bertalanffy L. General System Theory: Foundations, Development, Applications, New York, 1968, 289 p. [in English].
2. Rist Ch. Précis des mécanismes économiques élémentaires. (2nd., rev.). Paris: Recueil Sirey, 1947, 378 s. [in French].
3. Stiglitz J. Report Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis. (Yu. M. Yumashev, Trans). Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia, 2010, 328 p. [in Russian].
4. Biudzhetniyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy № 2456 – VI vid 08.07.2010 r. [Budget Code of Ukraine], from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
5. Fedosov V., Oparin V., Safonova L. et al. Biudzhetniyi menedzhment [Budget Management]. Kyiv: KNEU, 2004, 864 p. [in Ukrainian].

6. Vasylyk O., Pavliuk K. Biudzhetna systema Ukrainy [The budget system of Ukraine]. Kyiv: Tsentr navchal'noi literatury, 2004, 544 p. [in Ukrainian].
7. Haretovskii N. V. Finansy sotsialisticheskogo obshchestva [Finance of socialist society]. Moskva: Finansi i statistika, 1985, 310 p. [in Russian].
8. Demianyshyn V. H. Biudzhetnyi mekhanizm derzhavy: sutnist ta rol u rehuliuванні sotsialno-ekonomichnykh protsesiv [Budget framework of the state: the essence and role in the regulation of socio-economic processes]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 2017, No. 11 (78), p. 3-11 [in Ukrainian].
9. Demyanyshyn V. Teoretychna kontseptualizatsiia ta praktychna realizatsiia biudzhetnoi doktryny Ukrainy [Theoretical conceptualization and practical implementation of fiscal doctrine in Ukraine]. Ternopil: TNEU, 2008, 496 p. [in Ukrainian].
10. Demianyshyn V., Lobodina Z. Kontseptualni zasady biudzhetnoho mekhanizmu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku derzhavy [Conceptual foundations of budget framework of socio-economic development of the state]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – The Herald of Ternopil National Economic University*, 2017, No. 1 (83), p. 77-88 [in Ukrainian].
11. Demianyshyn V. Teoretychni zasady biudzhetnoho mekhanizmu derzhavy [Theoretical fundamentals of the budget mechanism of the state]. *Visnyk KNTEU – The Herald of Kyiv national university of trade and economics*, 2008, No. 1, p. 56-67 [in Ukrainian].
12. Mochernyi S. V. (Ed.) et al. Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Akademiia", 2001, Vol. 2, 848 p. [in Ukrainian].
13. Yermoshenko M. M. (Ed.). Zasady formuvannia biudzhetnoi polityky derzhavy [Principles of formation of the state budget policy]. Kyiv : NAU, 2003, 284 p. [in Ukrainian].
14. Krupka M. Finansovo-kredytnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Financial and credit mechanism of innovation development of economy of Ukraine]. L'viv: Vydavnychiy tsentr L'viv'skoho natsionalnoho un-tu im. Ivana Franka, 2001, 607 p. [in Ukrainian].
15. Lysiak L. Biudzhetna polityka u systemi derzhavnogo rehuliuвання sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Budget policy in the system of state regulation of socio-economic development of Ukraine]. Kyiv: DNNU AFU, 2009, 600 p. [in Ukrainian].
16. Bilodid I. K. (Ed.). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language, Volumes 1-11]. Kyiv: Naukova dumka, 1973, 695 p. from <http://sum.in.ua/s/mekhanizm> [in Ukrainian].
17. Yurii S., Fedosov V. (Ed.). Teoriia finansiv [Theory of Finance]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2010, 576 p. [in Ukrainian].
18. Yurii S., Fedosov V. (Ed.). Finansy [Finance]. Kyiv: Znannia, 2012, 687 p. [in Ukrainian].
19. Mazaraki A. A. (Ed.). Formuvannia i funktsionuvannia biudzhetnoi systemy Ukrainy [Formation and functioning of the budgetary system of Ukraine]. Kyiv: Knyha, 2003, 344 p. [in Ukrainian].
20. Tsymbalenko Ya. V. Shliakhy reformuvannia mizhbiudzhetnykh vidnosyn v Ukraini [Ways of reforming inter-budgetary relations in Ukraine]. *Derzhava ta rehiony – State and regions*, 2010, No. 1, p. 121-126 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 грудня 2017 р.